

Ag

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
**ΚΡΙΣΗ
ΚΑΙ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

**ΛΟΥΚΑΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΟΣ**
**ΓΚΙΚΑΣ
ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗΣ**
**ΔΙΟΝΥΣΗΣ
ΧΙΟΝΗΣ**

ACCOUNTANCY GREECE
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΜΟΥ

Η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση που ξέσπασε τον Αύγουστο του 2007 έφερε ύφεση στην Ευρώπη το 2008, αλλά δεν επηρέασε ιδιαίτερα την Ελλάδα, η οποία συνέχιζε να αναπτύσσεται με ρυθμούς 2%. Από τότε, όμως, ήταν εμφανές ότι αν η διεθνής οικονομία χειροτέρευε, τότε η Ελλάδα θα έμπαινε σε στενωπό διαρκείας¹. Αιτία ήταν το γεγονός ότι η ελληνική ανάπτυξη έπασχε από δύο σημαντικές μακροχρόνιες ανισορροπίες, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και το δημοσιονομικό έλλειμμα (Διάγραμμα 1). Δυστυχώς, η διεθνής οικονομική κατάσταση επιδεινώθηκε μετά την πτώχευση της επενδυτικής εταιρείας Lehman Brothers τον Σεπτέμβριο του 2008 και έτσι η ύφεση ήρθε και στην Ελλάδα το 2009. Με την πτώση της ανάπτυξης, η μία από τις δύο ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας, η δημοσιονομική, έγινε εμφανής: Ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ άρχισε να εκτινάσσεται προς τα πάνω, κάτι που πέρασε απαρατήρητο τους πρώτους εννέα μήνες του 2009. Με τη νέα κυβέρνηση, όμως, το πραγματικό χρέος άρχισε δειλά-δειλά να εμφανίζεται (Πίνακας 1)². Η μερική εμφάνισή του πυροδότησε την υποβάθμιση της χώρας μας από τους διεθνείς αξιολογικούς οίκους το Νοέμβριο του 2009. Αυτό είχε ως άμεση συνέπεια η Ελλάδα να μπει στις κεραίες των αγορών, που έβλεπαν μέσω της Ελλάδας την αρχή μιας πιθανής τελικής διάλυση της ευρωζώνης. Η άρνηση δανεισμού της χώρας μας οδηγούσε σε πτώχευση. Η πτώχευση αποφεύχθηκε από το δάνειο των €110 δισ. που παρείχαν τα κράτη μέλη της ευρωζώνης μαζί με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο τον Μάιο του 2010.

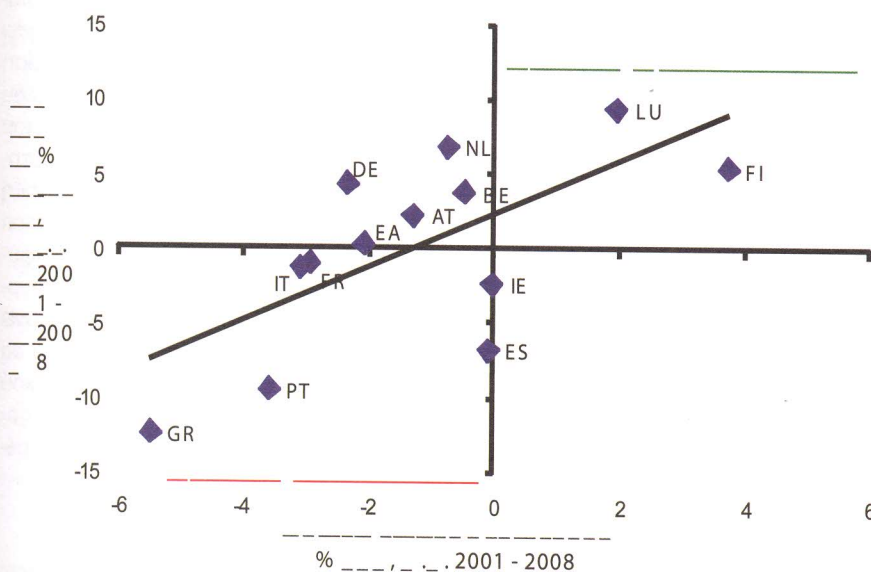
Η Ελλάδα έχει ένα παράθυρο ευκαιρίας

Η Ελλάδα πρέπει σε 3 χρόνια να λύσει όχι μόνο το δημοσιονομικό της πρόβλημα αλλά και το πρόβλημα ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Τα 3 χρόνια αντικατοπτρίζουν τα χρόνια παράτασης που έδωσε στο ελληνικό κράτος το δάνειο των €110 δισ., προτού αναγκαστεί να ξαναβγεί στην ελεύθερη αγορά. Μέχρι στιγμής, η κυβέρνηση έχει σωστά επικεντρωθεί στην επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων του προγράμματος σταθερότητας. Η δημοσιονομική πειθαρχία αποτελεί αναγκαία

Γκίκας Χαρδούβελης

**Η ΕΛΛΑΔΑ ΕΧΕΙ ΕΝΑ
ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ
ΓΙΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ
ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ**

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.
ΕΥΡΩΠΗ ΔΥΟ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ: Η ΚΡΙΣΗ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕ ΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ
ΣΤΗΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΟΝΕ

ΠΗΓΗ: AMECO

συνθήκη για την ανάπτυξη, καθυστεράει τις αγορές και τους εταίρους μας και επαναφέρει σιγά-σιγά τη χαμένη μας αξιοπιστία. Όμως δεν αρκεί. Απαιτείται η Ελλάδα να ολοκληρώσει το πρόγραμμα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων γρήγορα, ώστε να διορθώσει και το πρόβλημα ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Απαιτείται, επίσης, να επανέλθει σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης προς το τέλος του 2011, αφού το δημοσιονομικό πρόβλημα είναι και πρόβλημα ανάπτυξης.

A. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις Η άμβλυση των ανισορροπιών της ελληνικής οικονομίας μπορεί να επιτευχθεί κυρίως μέσα από την προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Σε μια μικρή οικονομία οι μεταρρυθμίσεις αυξάνουν το δυνητικό προϊόν και επιδρούν άμεσα και ευνοϊκά στις τιμές και την ανταγωνιστικότητα. Κατά συνέπεια, ωφελούν τις εξαγωγές και τη συνολική εγχώρια ζήτηση, οδηγώντας τη χώρα σε ένα υψηλότε-

ρο σημείο παραγωγής, απασχόλησης και βιοτικού επιπέδου, χωρίς πληθωριστικές πιέσεις. Έπειτα από την υπογραφή του μνημονίου και υπό την πίεση των γεγονότων, προωθήθηκαν μια σειρά από διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις.

Μέχρι στιγμής το μεγαλύτερο μέρος των απαιτούμενων από το μνημόνιο μεταρρυθμίσεων έχει επιτευχθεί. Η πιο σημαντική ήταν η μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού, με την οποία εξασφαλίστηκε σε μεγάλο βαθμό η μακροχρόνια βιωσιμότητά του και περιορίστηκαν οι μελλοντικές δημοσιονομικές πιέσεις, οι οποίες αναπόφευκτα θα οδηγούσαν στη χρεοκοπία του και στην ακύρωση των όποιων άλλων δημοσιονομικών μέτρων περιορισμού του χρέους. Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, οι οποίες θα ολοκληρωθούν μέχρι το τέλος του έτους, οδήγησαν στη δημιουργία μίας από τις ελαστικότερες αγορές στην Ευρώπη. Ταυτόχρονα, συνεχίζονται οι δραστικές μεταρρυθμίσεις στο δημοσιονομικό τομέα. Ήδη ψηφίστηκαν

και εφαρμόζονται η αναδιοργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης με τη μορφή του σχεδίου Καλλικράτης, ο νέος νόμος για τη δημοσιονομική διαχείριση, που αναμορφώνει τη διαδικασία κατάρτισης και παρακολούθησης του κρατικού προϋπολογισμού, η νέα ανεξάρτητη Στατιστική Υπηρεσία και η Ενιαία Αρχή Πληρωμών για το δημόσιο τομέα. Αυτή η διαδικασία αναδιάρθρωσης του δημοσίου τομέα θα τον μετατρέψει σε σύμμαχο του ιδιωτικού τομέα από τροχοπέδη που ήταν μέχρι σήμερα. Η άποψη ότι μέσα σε περίοδο τεσσάρων μηνών και υπό την πίεση των όρων του προγράμματος έχουν πραγματοποιηθεί περισσότερες μεταρρυθμίσεις απ' ό,τι τα τελευταία 30 χρόνια δεν φαντάζει πλέον υπερβολική. Οι μεταρρυθμίσεις συνεχίζονται με μέτρα στον τομέα της υγείας -ηλεκτρονική συνταγογράφηση, διπλογραφικό λογιστικό σύστημα στα νοσοκομεία- και την αναδιάρθρωση των ελλειμματικών ΔΕΚΟ, με πρώτο τον ΟΣΕ.

Το βάρος των μεταρρυθμίσεων μεταφέρεται πλέον στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών. Ήδη απελευθερώθηκε η αγορά οδικών μεταφορών, ψηφίστηκε ένα πρώτο πακέτο μέτρων για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος -μείωση γραφειοκρατίας για την ίδρυση μιας επιχείρησης- ενώ αναμένεται ο νέος αναπτυξιακός νόμος, η ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής οδηγίας για την απελευθέρωση των υπηρεσιών -το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων- μέτρα για την προσέλκυση και διευκόλυνση ξένων επενδύσεων και ενίσχυση της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών είναι εξαιρετικής σημασίας για την επίτευξη της μακροχρόνιας βιωσιμότητας της ελληνικής οικονομίας. Το θετικό αποτέλεσμα έρχεται συνήθως μακροπρόθεσμα, αλλά αν δεν επιτύχουμε ισχυρούς ρυθμούς

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2009

	ΠΡΟΫΠ/ΣΜΟΣ 2009 (ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2008)	ΕΠΙΚ. ΠΡΟΓ. ΣΤ. ΑΝΑΠΤ. 2008-2011 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2009)	ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009	ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ 2ας ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2009	ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ 21ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2009
ΠΟΣΟ (ΔΙΣ. €)	237,9	239,4	251,2	257,9	272,3
% ΑΕΠ	91,4	96,3	99,6	107,2	113,4

ΠΗΓΗ: ΥΠΟΙΚΟ

ανάπτυξης, ώστε να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας και να ενισχυθεί το βιοτικό επίπεδο, η όλη προσπάθεια είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. Οι δομικές αλλαγές θα συμβάλουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Οι πραγματικοί μισθοί έχουν ήδη μειωθεί κατά 10%, ενώ πρέπει να τονιστεί ότι στον τομέα των υπηρεσιών η μείωση της ανταγωνιστικότητας ήταν πολύ χαμηλότερη από τη μείωση της συνολικής ανταγωνιστικότητας. Δεδομένου ότι το 80% του ΑΕΠ είναι υπηρεσίες, ο στόχος της αύξησης της ανταγωνιστικότητας είναι επιτεύξιμος. Ο δημόσιος τομέας θα μειωθεί σταματώντας να εκπορίζει τις ιδιωτικές επενδύσεις. Έτσι, στο μέλλον μπορούν να επιτευχθούν και πάλι υψηλοί ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας. Κάποιοι ερευνητές προβλέπουν αύξηση του ΑΕΠ κατά 10%-15% με την ολοκλήρωση του προγράμματος των μεταρρυθμίσεων. Μια τέτοια εκτίμηση ίσως να φαντάζει υπερβολική, αφού δεν περιλαμβάνει τους κινδύνους που η μεταρρυθμιστική προσπάθεια συνεπάγεται, αλλά σίγουρα δίνει μια τάξη μεγέθους για το τι μπορεί να επιτευχθεί.

Β. Το τέλος της ύφεσης Η ύφεση στην Ελλάδα βαθαίνει. Τα χειρότερα είναι μπροστά μας. Μια δεύτερη αναγκαία συνθήκη λοιπόν για την επάνοδο σε σταθερή τροχιά ανάπτυξης είναι να σταματήσει ο σημερινός κατήφορος της οικονομίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις προετοιμάζουν το έδαφος της μελλοντικής μακροχρόνιας πορείας, αλλά είναι εξίσου σημαντικό στη σημερινή συγκυρία να οριοθετηθεί το ξεκίνημα της ανόδου. Δύο τομείς της οικονομίας μπορούν να αντιστρέψουν τη σημερινή αρνητική πορεία: Οι επενδύσεις και οι εξαγωγές.

Η σταθεροποίηση του επενδυτικού κλίματος αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα για τη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού υποδείγματος και την επίτευξη θετικών ρυθμών ανάπτυξης από το 2012 και μετά. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ο ρόλος της κυβερνητικής πολιτικής στην εύρεση έξυπνων τρόπων που θα τονώσουν την ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σε αυτό το σημείο είναι η περίπτωση της φοροδιαφυγής. Πλέον έχει αρχίσει να γίνεται κατανοητό στο εξωτερικό πως το βασικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας δεν είναι μόνο οι κρατικές δαπάνες

για τη διατήρηση και περαιτέρω ενίσχυση του δημοσίου τομέα αλλά και η ένταση της φοροδιαφυγής. Η αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος αποτελεί καθαρά θέμα έξυπνων κυβερνητικών επιλογών. Είναι αναγκαίο να ληφθούν τέτοια μέτρα που θα αναγκάσουν όσους δεν πλήρωναν φόρους να προσέλθουν στο ταμείο. Οι προσπάθειες καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και σύλληψης της παραοικονομίας, που εκτιμάται στο 25% με 30% του ΑΕΠ, θα αποφέρουν όχι μόνο έσοδα στον κρατικό προϋπολογισμό αλλά θα αυξήσουν και το ΑΕΠ, μειώνοντας τον παρονομαστή του λόγου χρέους προς ΑΕΠ.

Η Ελλάδα έχει έναν ισχυρό ιδιωτικό τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας, σε αντίθεση με τον δημόσιο, δεν είναι υπερχρεωμένος: Ο ελληνικός δείκτης ιδιωτικών δανείων προς ΑΕΠ είναι χαμηλότερος σε σχέση με πολλές άλλες χώρες στη ζώνη του ευρώ. Μόνο χώρες που έχουν ξεκινήσει με μηδενικό χρέος βρίσκονται χαμηλότερα. Επίσης, μεγάλο μέρος της παγκόσμιας ναυτιλίας ανήκει σε Έλληνες. Επιπλέον, οι υγιείς και ισχυρές ελληνικές τράπεζες δεν επέτρεψαν στην κρίση να επηρεάσει την Ελλάδα το 2008, σε αντίθεση με τον υπόλοιπο κόσμο.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί πως η ελληνική πολιτεία, σε όλη αυτήν την προσπάθειά της για την αναμόρφωση του επενδυτικού κλίματος αλλά και της γενικότερης κατάστασης στην οικονομία, έχει ως σύμμαχό της τις ευρύτερες κοινωνικές τάξεις. Χαρακτηριστική μέχρι στιγμής είναι η έλλειψη σημαντικών κοινωνικών αναταραχών. Η κοινωνία είναι περισσότερο ώριμη απ' όσο πιστεύουν πολλοί αναλυτές.

Βάρος πρέπει επίσης να δοθεί στην αύξηση τόσο της ποσότητας όσο και της ποιότητας των εξαγωγών. Οι γειτονικές χώρες ήδη αυξάνουν τις εξαγωγές τους κατά 10%-15%, αλλά στην Ελλάδα δεν παρατηρείται ακόμη αντίστοιχη αύξηση. Προς το παρόν, μόνο οι εισαγωγές μειώνονται με ταχύ ρυθμό, με αποτέλεσμα το εμπορικό ισοζύγιο να μειώνεται. Η αύξηση των εξαγωγών αναμένεται τα επόμενα χρόνια.

Επίλογος

Η κρίση πρέπει να αναδειχθεί σε ευκαιρία. Η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση αποτέλεσε ευκαιρία αναμόρφωσης του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού συστή-

ματος. Η κρίση στην ευρωζώνη αποτέλεσε ευκαιρία αναμόρφωσης του δημοσιονομικού μηχανισμού που θα πειθαρχήσει τις επιμέρους χώρες. Η ελληνική κρίση αποτελεί ευκαιρία αλλαγής του μοντέλου ανάπτυξης και οργάνωσης του δημόσιου τομέα. Φαίνεται ότι η κοινωνία υποστηρίζει την κυβερνητική μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Όλοι ευελπιστούν ότι, πέρα από την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, η χώρα θα αποκτήσει ένα λειτουργικό δημόσιο τομέα, που θα ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα των πολιτών και θα στηρίζει τους υγιείς τομείς του ιδιωτικού τομέα. Η στήριξη της κοινωνίας είναι απαραίτητη για την επίτευξη των συγκεκριμένων στόχων.

Ο Γκίκας Χαρδούβελης είναι τακτικός καθηγητής στο Τμήμα Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής του Πανεπιστημίου Πειραιώς από το 1993.

Είναι, επίσης, σήμερα ο οικονομικός σύμβουλος του Ομίλου της Eurobank, ερευνητικός εταίρος στο Centre for Economic Policy Research του Λονδίνου και πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών. Το κείμενο αυτό αποτελεί μετάφραση τμήματος της εισηγητικής του παρουσίασης στη συζήτηση για την ελληνική οικονομική κρίση που διοργάνωσε το Κέντρο Χρηματοοικονομικών Σπουδών της Φραγκφούρτης στην Αθήνα, στις 23-24 Σεπτεμβρίου 2010.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλέπετε, για παράδειγμα, ομιλία του συγγραφέα πολύ πριν την επέλαση της ελληνικής κρίσης στο ετήσιο συνέδριο του Ελληνοαμερικανικού Επιμελητηρίου, τον Νοέμβριο του 2008, όπου ανέφερε ότι η Ελλάδα ήταν πιθανό να παραμείνει σε στασιμότητα διάρκειας 5 με 7 ετών.

2. Οι πραγματικές διαστάσεις του χρέους δεν έχουν πλήρως εμφανιστεί ακόμα και στις αρχές Οκτωβρίου του 2010. Οι πίνακες προβλέψεων των EMU/IMF δείχνουν μεν το λόγο χρέους ως προς ΑΕΠ στο 115% το 2009, αλλά οι υπόλοιπες εκτιμήσεις τους για τα έτη 2010, 2011 κ.λπ. είναι συνεπείς με ένα πολύ μεγαλύτερο χρέος στο τέλος του 2009 (στο έτος βάσης των προβλέψεων), περίπου 122%. Αυτό το επίπεδο μπήκε και ως βάση στις προβλέψεις που έχει παρουσιάσει μέχρι σήμερα η Eurobank. Από το πρόσφατο προσχέδιο του προϋπολογισμού φαίνεται ότι ακόμα και το 122% αναμένεται να αναθεωρηθεί προς τα πάνω.